

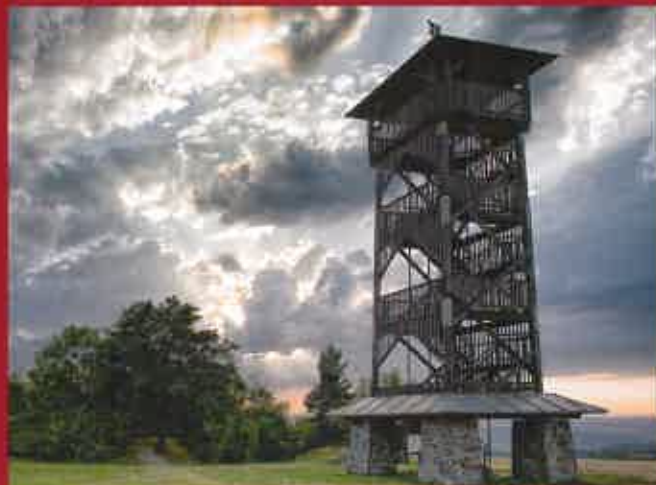
Wieża widokowa Šance

i fortyfikacje
wojskowe z XVIII wieku

1. WIEŻA WIDOKOWA ŠANCE

Wieża widokowa Šance znajduje się na jednym z najwyższych szczytów Śląska opawskiego na wysokości 522 m n. p. m. na północnozachodnim skraju Jakubčovic. Miejsce to miało już w średniowieczu strategiczne znaczenie wojskowe i zasłużenie powstała tutaj pod koniec XVIII wieku rozległa fortyfikacja wojskowa państwa austriackiego. W latach 2004–2005 została według projektu Ing. arch. Miroslava Slívy z Opawy wybudowana wieża widokowa o wysokości 15,5 m. Osadzona została na czterech betonowych filarach pokrytych kamienną okładziną. Na platformę widokową, która znajduje się na wysokości 12,75 m, prowadzi 60 drewnianych stopni. W razie sprzyjających warunków można z wieży zobaczyć tak-

Wieża widokowa Šance

że najwyższe szczyty Województwa morawskośląskiego (Moravskoslezský kraj). Na południowym wschodzie królową Beskidów – tysią Górze (1323 m n. p. m.) i wznoszący się na zachodzie majestatyczny Pradziad (1492 m n. p. m.), najwyższy szczyt Jesioników. W roku 2021 na wieży zainstalowano lornetę powiększającą dwudziestokrotnie. Okolica wieży widokowej w tym samym roku została uzupełniona o elementy interaktywne przypominające okres wojen prusko-austriackich w XVIII wieku oraz nowo powstałe termy stoneczne.

2. REGION OPAWSKI W CZASACH WOJEN Z PRUSAMI 1740–1763

Już krótko po śmierci cesarza austriackiego Karola VI (1740), który zmarł nie pozostawiając męskiego potomka, okazało się, na jak niestabilnych fundamentach opierała się monarchia habsburska. Na podstawie sankcji pragmatycznej z roku 1713 (edykt, w którym ogłoszono,

Maria Teresa (1717–1780), arcyksiężna Austrii, królowa Czech i Węgier

Fryderyk II Wielki (1712–1786), król Prus, dowódca armii, główny przeciwnik państwa austriackiego w konfliktach wojennych w latach 1740–1779, zastąpił okrzykiem „Psy, chcecie żyć wiecznie?” skierowanym do żołnierzy wycofujących się z pola bitwy

że posiadłości Habsburgów mogą być dziedziczone przez kobiety) objęta tron jego córka Maria Teresa. W oczach panujących dynastii ówczesnej Europy chodziło jednak o bardzo nietypowe postępowanie. Nic więc dziwnego, że kilka państw (Francja, Bawaria, Prusy) sankcję pragmatyczną i prawo Marii Teresy do tronu nie uznało. Najwięcej w tej sytuacji uzyskały Prusy na czele z królem Fryderykiem II, (1712–1786), które bez wypowiedzenia wojny napały na Śląsk. Już 23. 1. 1741 roku poddało się Prusom pobliskie miasto Opawa. Wojny śląskie następnie doprowadziły do konfliktu obejmującego całą Europę. Działania wojenne przebiegały w latach 1740–1742, 1745–1748 i 1756–1763. Na podstawie trzech umów pokojowych pomiędzy Austrią i Prusami Austria utraciła większą część Śląska oraz Kłodzko. Granica państwa pruskiego znalazła się w odległości 2 km

od Opawy i podzieliła między innymi także księstwa opawskie, nyskie i karniowskie. Nowa granica pomiędzy państwami spowodowała przerwanie stosunków ekonomicznych, kulturalnych i społecznych. Członkowie wielu rodzin stali się nieprzyjaciółmi. Tereny przygraniczne zostały silnie dotknięte wprowadzeniem opłat celnych i zakazem przywożenia wielu produktów. Nadzedełt okres największego upadku Śląska.

3. FORTYFIKACJE WOJSKOWE Z LAT 1789–1790 W POBLIŻU JAKUBČOVIC, TZW. ŠANCE

Nazwa wieży widokowej „Šance” nawiązuje do niemieckiego wyrazu (Schanzen) określającego ziemną fortyfikację polową (w języku polskim używane jest także określenie szaniec). W pobliżu Jakubčovic i na wzgórzach koło Hradca takie fortyfikacje zbudowano pod koniec XVIII wieku, w latach 1789–1790. Budowa fortyfikacji została zainicjowana z powodu możliwości powtórnego konfliktu wojennego pomiędzy Austrią i Prusami. Prawdopodobieństwo wybuchu takiego konfliktu było bardzo duże i obie strony starannie przygotowywały się do tej możliwości. Region opawski stał się po przegranych wojnach śląskich terenem przygranicznym. Nic więc dziwnego, że z inicjatywy Józefa II. zaczęto budować na nowo powstałej granicy fortyfikacje wojskowe chroniące ważne szlaki ziemskie (Opava – Bílovec – Nový Jičín) oraz miejsca strategiczne, przez które obce wojska mogłyby przeniknąć w głąb państwa austriackiego. Następca Józefa II., cesarz Leopold II., powtórnie mianował dowódcą swych wojsk doświadczonego i słynnego marszałka Ernsta Gideona von Laudon (1717–1790), który w roku 1790 przebywał wraz ze swoim sztabem w pobliskim mieście Nový Jičín. Słynny generał brał dnia 28. 6. 1790 osobiście udział w kontroli nowo budowanych fortyfikacji w pobliżu Jakubčovic i na obecnej Kalwarii nad Hradcem. Krótco przed wizytą zjadł jeszcze obiad na hradeckim zamku w obecności księcia Karola Alojzego Lichnowskiego. Podczas kontroli fortyfikacji w pobliżu Jakubčovic jednak zachorował (zapalenie przewodu pokarmowego) i został zmuszony do powrotu do miasta Nový Jičín. Z choroby jednak już nie wyzdrowiał i dnia 14. 7. 1790 w wieku 73 lat zmarł.

Budowa fortyfikacji w latach 1789–1790 miała także wpływ na życie miejscowej ludności w Jakubčovicach,

Mapa katastru austriackiego z r. 1836, przedstawiona gmina Jakubčovice, po stronie północnej znajduje się 8 ziemnych fortyfikacji polowych w dwu strefach obrony

Bohučovicach i Hradcu. Obywatele musieli bowiem brać udział w ich budowaniu. Odnotowano, iż miejscowi obywatele zmuszeni byli dostarczać za pomocą zaprzęgów konnych ziemię i kamienie oraz dużą ilość dębowych pali potrzebnych do budowy. Fortyfikacja w pobliżu Jakubčovic miała w czasach swego powstania postać kwadratu o długości około 30 m składającego się z wałów obronnych zakończonych ostrymi dębowymi palisadami. Wokół wałów fortyfikacji wygłębiono fosę obronną. Istnieje hipoteza, iż w przypadku konfliktu wojennego ustawienie artylerii (w środku fortyfikacji) uzupełniano wiklinowymi koszami wypełnionymi mieszaniną kamieni i gliny. Do wojny pomiędzy Austrią i Prusami w tamtych czasach nie doszło. Oba państwa zjednoczyło nowe niebezpieczeństwo w postaci rewolucyjnej Francji. Dawni nieprzyjaciele stali się sojusznikami w sferze wojskowej i dyplomatycznej. Fortyfikacji (Schanzen) w pobliżu Jakubčovic i Hradca nie wykorzystano. Dalszy szybki rozwój techniki woj-

Gideon Ernst von Laudon (1717–1790), najstynniejszy dowódca armii austriackiej w XVIII wieku, odznaczony Orderem Wojskowym Marii Teresy. Stawę zyskał w wojnach przeciw Turkom i Prusom.

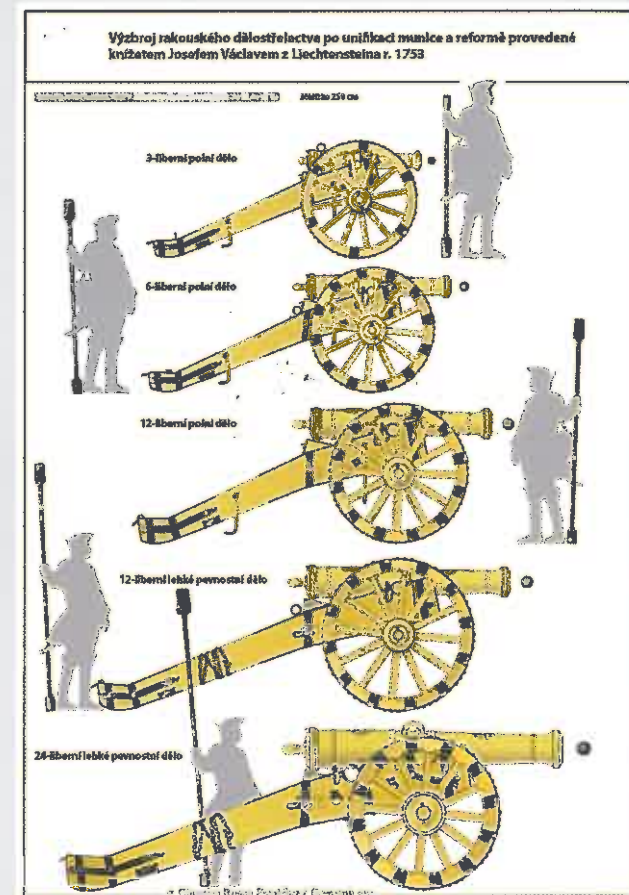
skowej oraz sposobów prowadzenia działań wojennych spowodował, że z fortyfikacji tych nie było już możliwe korzystać w dalszych konfliktach wojennych.

4. ARTYLERIA AUSTRIACKA W XVIII WIEKU

Artyleria austriacka przeszła w ciągu XVIII wieku przez szereg zmian i reform, które wynikały z konieczności utworzenia wykwalifikowanej obrony przed ekspansywnymi zamiarami króla pruskiego Fryderyka II, Wielkiego. Głównym inicjatorem reform był książę Józef Wacław I Liechtenstein (1696–1772), od roku 1744 główny dowódca artylerii. Dzięki niemu (także według pruskiego wzoru) artyleria austriacka uzyskała nową organizację, szkolenie i uzbrojenie. Dużo uwagi zwracano na większą mobilność artylerii, unifikację uzbrojenia i transport amunicji. Liechtenstein zainwestował do nowoczesnego przemysłu zbrojeniowego także własne pieniądze. W miejscowości Stará huť u Adamova zaczęto produkować unifikowane lufy armat oraz amunicję. Unifikowano także kaliber armat i zmniejszono go do dwu, trzech,

Józef Wacław I Liechtenstein (1696–1772), reformator i główny dowódca austriackiej artylerii, odznaczony Orderem Złotego Runa

Klasyfikacja austriackich armat połowych i fortecznych po reformie artylerii austriackiej przeprowadzonej przez Józefa Wacława Liechtensteina w roku 1753

sześciu i siedmiu funtów. Kaliber armat liczone w funtach, według ciężaru pocisku, i używano starej jednostki miary masy – funt. (Funt śląski = 0,53 kg). Artyleria konna była wyposażona tylko w lekkie armaty i haubice, żeby mogła łatwo przesuwać się na polu walki i szybko reagować na zmieniającą się sytuację. Zmian doznało też szkolenie oficerów i żołnierzy szeregowych. Artylerzystów zaczęto kształcić również w balistyce, matematyce i taktyce wojskowej w nowo założonej Akademii wojskowej w Wiedniu oraz w trzech szkołach artylerii. Szlachta nie była zbyt zainteresowana wymagającą służbą w szeregach artylerii, dlatego oficerami byli często absolwenci szkół cywilnych pochodzący ze stanu mieszczańskiego. Rekruci musieli być kawalerami i władać niemieckim w mowie i w piśmie.

BÜCHSNERMÜNSTER DES KÖNIGLICHEN HEERES
ARTILLERIE PÖLIEREN 1764-1766

Artylerzyści austriaccy w mundurach wykorzystywanych w latach 1751–1786

Artylerię oparto na zasadach naukowych i rozwoju nauk przyrodniczych. Wynikiem był duży postęp w celności, wykorzystywano proste celowniki i kwadranty artyleryjskie. Ustawienie nachylenia lufy w znaczący sposób ułatwiło użycie śruby podniesieniowej. Artyleria austriacka w czasach dowództwa księcia Liechtensteina została dostawnie oparta na podstawach naukowych. Wzrosła również liczba artylerii polnej, urzędu zbrojeniowego oraz taborów. Całkowita liczba artylerzystów w monarchii habsburskiej liczyła w 1746 roku 800 mężczyzn, natomiast w roku 1781 chodziło już o 10500 mężczyzn. Dzięki przyczynieniu księcia Józefa Wacława Liechtensteina artyleria stała się najgroźniejszą częścią armii austriackiej aż do roku 1918. Również artylerzyści czescy odegrali tutaj bardzo znaczącą rolę.

Projekt: Udržování a vybudování věže vidokové v Babarovicích (věže vidokové Šance, Jakubčovice, nr. CZ.11.2.45/0.0/0.0/16_019/00/025/00, współfinansowany ze środków rozwoju regionalnego - Program INTERREG-V-A Republika Czeska - Polska, fundusz mikroprojektów Euroregionu Silesia.

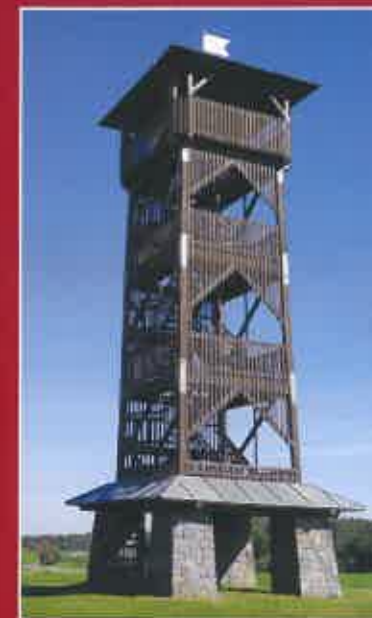
Tekst: Mgr. Petr Havlíček, zdjęcia: Ostravské muzeum, Zámek archiv Opava, archiv města Hradec nad Moravicí, © město Hradec nad Moravicí 2021

Zapraszamy do zwiedzenia
wieży widokowej oraz
historycznych fortyfikacji
wojskowych

ŠANCE

Hradec nad Moravicí – Jakubčovice

Przed stuleciami chroniły granice naszego państwa i ważne szlaki ziemskie. Dziś, wspólnie z wieżą widokową o tej samej nazwie, zapraszają do zwiedzania.